

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010; tālr.: 67686768; fakss: 67244074; e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

2015. gada 3. jūlijā Nr. 1-57/151

Latvijas Republikas
Satversmes tiesai
Jura Alunāna ielā 1
Rīgā, LV-1010

Pieteikums

par Uzturlīdzekļu garantiju fonda likuma 5.¹ panta atbilstību Satversmes 96. panta vārdiem „Ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves (..) neaizskaramību”

Latvijas Republikas Saeima 2014.gada 30.oktobrī pieņēma likumu „Grozījumi Uzturlīdzekļu garantiju fonda likumā”. Valsts prezidents izsludināja likumu „Grozījumi Uzturlīdzekļu garantiju fonda likumā” 2014.gada 15.novembrī. Likums „Grozījumi Uzturlīdzekļu garantiju fonda likumā” stājas spēkā 2014.gada 29.novembrī.

Uzturlīdzekļu garantiju fonda likuma 5¹.pants (turpmāk – apstrīdētā norma) noteic:

„(1) Fonda administrācija publisko ziņas par parādnieku (vārds, uzvārds, personas koda otrā daļa un dzimšanas gads) Fonda administrācijas mājaslapā, ja:
1) iesniedzējs tam piekritis un Fonda administrācija nav saņēmusi no valsts vai pašvaldību iestādēm informāciju, ka attiecīgo ziņu publiskošana kaitētu bērna interesēm;

2) parādnieks nav persona ar invaliditāti vai persona, kas pārejošas darbnespējas dēļ nestrādā ilgāk kā sešus mēnešus gadījumos, kad darbnespēja ir nepārtraukta, vai vienu gadu triju gadu periodā gadījumos, kad darbnespēja atkārtojas ar pārtraukumiem.

(2) Ziņas par parādnieku tiek publiskas ar mērķi aizsargāt bērna tiesības un veicināt vecāku pienākuma pildīšanu — uzturlīdzekļu maksāšanu, kā arī atbildīgu un godprātīgu saistību izpildi.

(3) Ministru kabinets nosaka kārtību, kādā Fonda administrācija publisko un dzēš ziņas par parādnieku.”

Tiesībsargs uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 96. panta vārdiem „Ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves (..) neaizskaramību” pieteikumā tālāk norādīto iemeslu dēļ.

Kā atzinusi Satversmes tiesa, skaidrojot Satversmes 96. pantā garantētās tiesības uz privāto dzīvi, šīs tiesības skar dažādus aspektus. Tās aizsargā indivīda fizisko un garīgo integritāti, godu un cieņu, vārdu, identitāti un personas datus. Tiesības uz privāto dzīvi nozīmē, ka indivīdam ir tiesības uz savu privāto telpu, tiesības dzīvot pēc sava prāta, saskaņā ar savu būtību un vēlmēm attīstīt un pilnveidot savu personību, iespējami minimāli ciešot no valsts vai citu personu iejaukšanās.¹ Arī tiesību doktrīnā ir atzīts, ka „...tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību ietver personas tiesības uz jebkādu savu datu aizsardzību...”²

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 8.panta pirmā daļa paredz, ka „ikvienam ir tiesības uz savas privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un sarakstes neaizskaramību.” Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT) savā judikatūrā skaidrojusi, ka jēdzienam „privātā dzīve” ir plaša nozīme. Šis jēdziens ietver daudzus personas sociālās un fiziskās identitātes aspektus.³ Tāpat ECT ir skaidri norādījusi, ka Konvencijas 8.pants ietver arī personas datu aizsardzību, tādā veidā vēstot, ka personas datu aizsardzībai ir fundamentāla nozīme personas privātās dzīves tiesību respektēšanā.⁴

Līdzās Konvencijai Latvijai ir saistoša arī Eiropas Savienības pamattiesību harta (turpmāk – Harta)⁵, kas līdzās privātās dzīves aizsardzībai, atsevišķi 8.pantā izdala personas datu aizsardzību, panta pirmajā daļā norādot, ka „ikvienai personai ir tiesības uz savu personas datu aizsardzību.” Hartas 8.panta otrā daļa noteic, ka „šādi dati ir jāapstrādā godprātīgi, noteiktiem mērķiem un ar attiecīgās personas piekrišanu vai ar citu likumīgu pamatojumu, kas paredzēts tiesību aktos. Ikvienam ir pieejas tiesības datiem, kas par viņu savākti, un tiesības ieviest labojumus šajos datos.” Tādējādi Eiropas Savienībā nostiprināts viedoklis, ka tiesības uz personas datu aizsardzību ir cilvēka pamattiesības.

Personas privātās dzīves un datu aizsardzība ir ietverta arī Latvijai saistošā Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 17. pantā. Tāpat, lemjot par jebkuru personas datu publiskošanu, jāņem vērā arī Apvienoto Nāciju Organizācijas vadlīnijas, kas attiecas uz personas datu elektronisku apstrādi.⁶

Personas datu apstrādes pamatprincipus Latvijā regulē 2000.gada 6.aprīļa Fizisko personu datu aizsardzības likums (turpmāk – FPDAL), ar kuru tika

¹ Satversmes tiesas 2010.gada 27.decembra spriedums lietā Nr.2010-38-01.

² Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Personas pamattiesības. 248.lpp.

³ ECT spriedums lietā S.and Marper v. United Kingdom. 2008.gads. Nr. 3056/04, 30566/04. 66.rindkopa.

⁴ ECT spriedums lietā S.and Marper v. United Kingdom. 2008.gads. Nr. 3056/04, 30566/04. 41.rindkopa.

⁵ Eiropas Savienības pamattiesību harta. 2010/C/83/02

⁶ Guidelines for the Regulation of Computerized Personal Data Files. Adopted by General Assembly resolution 45/95 of 14 December 1990. Pieejams: <http://www.refworld.org/pdfid/3ddcafaac.pdf>

ieviesta Eiropas Savienības Parlamenta un Padomes 1995.gada 24.oktobra direktīva 95/46/EK „Par personas aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un to brīvu apriti.”

Saskaņā ar FPDAL 2.panta 3.punktu personas dati ir jebkāda informācija, kas attiecas uz identificētu vai identificējamu fizisko personu. Savukārt atbilstoši FPDAL 2.panta 4.punktam datu apstrāde ir jebkuras ar personas datiem veiktas darbības, ieskaitot datu vākšanu, reģistrēšanu, ievadīšanu, glabāšanu, sakārtošanu, pārveidošanu, izmantošanu, nodošanu, pārraidīšanu un izpaušanu, bloķēšanu vai dzēšanu.

Vārds, uzvārds un personas kods veido fiziskas personas identitāti. Uzturlīdzekļu parādnieku gadījumā tiek publicēts vārds, uzvārds, dzimšanas gads un personas koda otrā daļa. Tādejādi salīdzinoši viegli ir noskaidrot personas identitāti, jo ir nepieciešams tikai uzzināt personas dzimšanas datumu un mēnesi (piemēram, sociālajos tīklos). Turklāt, kā izriet no likumprojekta anotācijas un apspriešanas Saeimā, tieši tāds arī ir apstrīdētās normas mērķis – identificēt personas, kuras ir Uzturlīdzekļu garantiju fonda parādnieki. Personu identificējošu datu publiskošana atsevišķos gadījumos var novest pie datu tālākas nelikumīgas apstrādes (piem. identitātes zādzības utt.).

Ievērojot minēto, ziņu par tiem vecākiem, kuru vietā uzturlīdzekļi tiek maksāti no Uzturlīdzekļu garantiju fonda (turpmāk arī – Fonds), publiskošana Uzturlīdzekļu garantiju fonda administrācijas mājaslapā, kā to paredz apstrīdētā norma, ir uzskatāma par personas datu apstrādi FPDAL izpratnē. Ziņu publiskošana notiek ar iesniedzēja piekrišanu un tad, ja Uzturlīdzekļu garantiju fonda administrācija nav saņēmusi informāciju no valsts vai pašvaldību iestādēm, ka attiecīgo ziņu publiskošana kaitētu bērna interesēm. Ziņas tiek publiskas par tiem parādniekiem, attiecībā uz kuriem likumā nav noteikti izņēmumi.⁷

ECT savā judikatūrā norādījusi, ka valsts veikta personas datu apstrāde (vākšana, uzglabāšana, izpaušana) principā veido iejaukšanos personas privātajā dzīvē⁸, kuru garantē Konvencijas 8.pants. Piemēram, spriedumā lietā *Copland v.the United Kingdom*⁹ ECT secināja, ka datu uzglabāšana pati par sevi jau veido iejaukšanos personas privātajā dzīvē.

Tiesības uz privāto dzīvi var ierobežot, bet šiem ierobežojumiem ir jāatbilst noteiktiem kritērijiem. Saskaņā ar Satversmes 116.pantu Satversmes 96.pantā garantētās personas tiesības uz privāto dzīvi var ierobežot, ja ierobežojums ir likumā paredzēts un ja tā mērķis ir aizsargāt citu cilvēku tiesības, demokrātiskas valsts iekārtu, sabiedrības drošību un tikumību. Konvencijas 8.panta otrā daļa paredz līdzīgus izņēmuma gadījumus, kad pieļaujams tiesību uz privāto dzīvi ierobežojums, proti, „publiskās institūcijas

⁷Ja parādnieks nav persona ar invaliditāti vai persona, kas pārejošas darbnespējas dēļ nestrādā ilgāk kā sešus mēnešus gadījumos, kad darbnespēja ir nepārtraukta, vai vienu gadu triju gadu periodā gadījumos, kad darbnespēja atkārtojas ar pārtraukumiem

⁸ ECT spriedums lietā *Leander v. Sweden*. 1987.gads. Nr. 116, 48.rindkopa

⁹ ECT spriedums lietā *Copland v. United Kingdom*. 2007.gads. Nr. 62617/00

nedrīkst traucēt nevienam baudīt šīs tiesības, izņemot gadījumus, kas paredzēti likumā un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizsargātu valsts un sabiedrisko drošību vai valsts ekonomiskās labklājības intereses, lai nepieļautu nekārtības un noziegumus, lai aizsargātu sabiedrības veselību vai tikumību vai lai aizstāvētu citu tiesības un brīvības.”

ECT, analizējot lietas par personas datiem, norādījusi, ka privātās dzīves ierobežojumiem jābūt noteiktiem ar likumu, jābūt nepieciešamiem demokrātiskā sabiedrībā un jāatbilst leģitīmam mērķim, kas minēts Konvencijas 8.panta otrajā daļā. Likumam jānodrošina, ka datu vākšana, uzglabāšana izslēdz patvaļības risku.¹⁰ Tāpat arī normatīvajam regulējumam jābūt tādām, kas satur pietiekami adekvātas drošības garantijas, lai novērstu valsts pilnvaru patvarīgu izmantošanu.¹¹

Uzturlīdzekļu garantiju fonda parādnieku datu publicēšana, kas ir šo personu privātās dzīves ierobežojums, paredzēta Uzturlīdzekļu garantiju fonda likumā.

Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam leģitīma mērķa labad. Kā minēts apstrīdētās normas otrajā daļā „ziņas par parādnieku tiek publiskas ar mērķi aizsargāt bērnu tiesības un veicināt vecāku pienākumu pildīšanu – uzturlīdzekļu maksāšanu, kā arī atbildīgu un godprātīgu saistību izpildi.”

Vecāku pienākumu pildīšanas veicināšana neapšaubāmi ir leģitīms mērķis. Šis mērķis vērsts uz sabiedrības labklājības aizsardzību, kuras interesēs nav no valsts budžeta novirzīt ievērojamus naudas līdzekļus uzturlīdzekļu parādnieku civiltiesisko saistību segšanai.

Taču apstrīdētās normas nepieciešamība demokrātiskā sabiedrībā jāizvērtē, analizējot, vai privātās dzīves ierobežojums ir samērīgs ar leģitīmo mērķi, vai ierobežojums atbilst neatliekamai sabiedriskai vajadzībai.

Pirmkārt, pastāv pamatotas šaubas, vai ierobežojums ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai. Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas sēdē 2014.gada 9.septembrī vairākkārt notika atsaukšanās uz Igaunijas piemēru, taču netika nosaukta statistika, vai Igaunijā pēc parādnieku datu publiskošanas būtu samazinājies uzturlīdzekļu parādnieku skaits. Jāņem vērā, ka apstrīdētā norma ietver vairākas personu grupas, piemēram, ilgstošus bezdarbniekus, kuriem objektīvi nav līdzekļu uzturlīdzekļu maksāšanai un nav saprotams, kā personas datu publicēšana uzlabos šo personu finansiālo stāvokli un veicinās uzturlīdzekļu maksāšanu.

Otrkārt, kā norādīts apstrīdētās normas anotācijā, „šāds informācijas publiskošanas veids ļaus jebkuram interesentam iegūt informāciju par

¹⁰ Handbook on European data protection law. Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-handbook-data-protection-law-2nd-ed_en.pdf, 62.lpp.

¹¹ Recent ECJ Case Law in the Field of Data Protection, Parīze, 2014.gada 30.-31.oktobris. Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesneša R. Spano referāts.

Uzturlīdzekļu garantiju fonda parādniekiem, veicot attiecīgās informācijas apskati Fonda administrācijas interneta mājaslapā. Parādnieku datu pieejamības vienkāršošana radīs iespēju ierobežot vecāka – parādnieka spēju uzņemt jaunas saistības (piemēram, kredītsaistības).”¹²

No personas datu aizsardzības viedokļa nav samērīgi, ka personas dati bez tiesiska pamatojuma ir pieejami jebkurai personai. Uzturlīdzekļu garantiju fonds būtu tiesīgs sniegt šādus datus tikai uz personas motivēta pieprasījuma pamata, ja šos datus varētu tiesiski izmantot un ja būtu likumīgs pamats šos datus tālāk apstrādāt. Tiesības, kā arī nepieciešamība iepazīties ar parādnieka datiem būtu personām, kurām tas ir nepieciešams darba vajadzībām (piemēram, kredītiestādei). Tādēļ īpaši jāuzsver, ka jau šobrīd darbojas Uzturlīdzekļu garantiju fonda administrācijas pārziņā esošā valsts informācijas sistēma „Uzturlīdzekļu garantiju fonda iesniedzēju un parādnieku reģistrs”. Kārtību, kādā minētās personas tiek reģistrētas šajā reģistrā, nosaka Ministru kabineta 2007.gada 20.novembra noteikumi Nr. 781 „Kārtība, kādā reģistrē personas, kurām izmaksāti uzturlīdzekļi no Uzturlīdzekļu garantiju fonda, un parādniekus, kā arī izsniedz ziņas par minētajām personām.” Saskaņā ar šo noteikumu 10.punktu tiesības saņemt reģistrā iekļautās ziņas ir valsts un pašvaldību iestādēm – ziņas, kuras nepieciešamas darba vai dienesta funkciju veikšanai (punkts 10.2); zvērinātiem tiesu izpildītājiem – ziņas, kuras nepieciešamas, lai piedzītu uzturlīdzekļus (punkts 10.3); kredītiestādēm, kredītiestāžu filiālēm, kapitālsabiedrībām, kas sniedz kredītēšanas un finanšu līzinga pakalpojumus, apdrošināšanas sabiedrībām un elektronisko sakaru pakalpojumu sniedzējiem – ziņas par parādnieku, ar kuru tie dibina vai groza līgumsaistības (punkts 10.4). Tāpat fiziskajām personām ir tiesības pašām par sevi saņemt reģistrā iekļautās ziņas (punkts 10.1).

Turklāt 2014. gada 18.septembrī tika pieņemts Kredītinformācijas biroju likums. Šī likuma mērķis ir dot ieguldījumu atbildīgas kredītēšanas un atbildīgas un godprātīgas aizņemšanās veicināšanā, sekmējot personu kredītvēstures veidošanos, kā arī nodrošināt fizisko personu tiesību aizsardzību, lai, vērtējot kredītspēju, būtu pieejama un tiktu izmantota patiesa un pilnīga informācija. Kredītinformācijas biroji arī ir to iestāžu sarakstā, kas drīkst saņemt informāciju no Uzturlīdzekļu garantiju fonda iesniedzēju un parādnieku reģistra.¹³

Tiesībsargs ir iepazinies ar Datu valsts inspekcijas skaidrojumu par uzturlīdzekļu parādnieku datu un komunālo parādnieku datu publiskošanas tiesisko pamatu un mērķi. Datu valsts inspekcija vērsusi uzmanību¹⁴, ka, lemjot par publicējamo uzturlīdzekļu parādnieku datu apjomu apstrīdētās normas ietvaros, saskaņā ar FPDAL 10.panta pirmās daļas 1.un 2.punktu personas datu

¹² Anotācija likumprojektam „Grozījumi uzturlīdzekļu garantiju fonda likumā”. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/DFBC8AFAD51ADD06C2257CFC004522DA?OpenDocument>

¹³ Uzturlīdzekļu garantiju fonda likuma 5.panta pirmās daļas 4.punkts attiecībā uz ziņu izsniegšanu kredītinformācijas birojiem no valsts informācijas sistēmas Uzturlīdzekļu garantiju fonda iesniedzēju un parādnieku reģistra stājās spēkā 2015.gada 1.janvārī.

¹⁴ Datu valsts inspekcijas 2014.gada 10.oktobra vēstule tiesībsargam Nr. 1-2/10721.

apstrāde ir jāveic likumīgi, tādā apjomā, kāds nepieciešams tiesiska mērķa sasniegšanai, kā arī personas datu apstrādi atļauts veikt tik ilgi, kamēr pastāv tiesisks mērķis. Diskusijās Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas sēdē 2014.gada 9.septembrī Datu valsts inspekcijas direktore, principiāli neiebilstot pret apstrīdēto normu, tomēr pauda bažas, vai ar uzturlīdzekļu parādnieku datu publiskošanu tiks panākts tiesiskais mērķis, kas ir plānots.

Par datu apstrādi nepieciešamajā apjomā, atbilstoši paredzētajam tiesiskajam mērķim un atbilstoši tiesiskajam pamatam, Datu valsts inspekcija izteikusies, skaidrojot situāciju par komunālo maksājumu parādnieku datu izpaušanu,¹⁵ norādot, ka „informācijas izpaušana par atsevišķa dzīvokļa darbību vai bezdarbību, piemēram, par dzīvokļiem, kuru īpašnieki ir parādā par sniegtajiem komunālajiem pakalpojumiem, ir pieļaujama tikai to dzīvokļu īpašniekiem, kuru intereses tas tieši ietekmē vai var ietekmēt, nevis jebkurai personai. Turklāt nav atļauts izpaust tādu informāciju, kuru uzzinot, kaimiņi tāpat nespēs tiesiski ietekmēt nemaksātāju, jo saskaņā ar FPDAL 10.panta pirmās daļas 2.punktu personas datu apstrādi var veikt tikai atbilstoši paredzētajam mērķim un tam nepieciešamajā apjomā (..). Datu valsts inspekcija uzskata, ka personas datu apstrādei, publicējot informāciju par komunālo maksājumu parādniekiem (informāciju padarot pieejamu jebkurai trešajai personai) nepastāv FPDAL 7.pantam atbilstošs tiesiskais pamats un FPDAL 10.panta pirmās daļas 2.punktam atbilstošs tiesiskais mērķis.”

Tiesībsarga ieskatā, trešajām personām, jebkuram interesentam nav tiesiska pamata uzzināt uzturlīdzekļu parādnieku personas datus. Publicējot uzturlīdzekļu parādnieku datus, padarot tos pieejamus jebkurai personai, parādnieku datu apstrāde notiek ārpus nepieciešamā apjoma un paredzētā mērķa.

Būtisks ir arī jautājums par publiskoto fizisko personu datu tālāku izmantošanu. Datu pārpublicēšana un izmantošana negodprātīgiem mērķiem radīs lielāku risku personu tiesību pārkāpumiem nekā trešo personu interese un nepieciešamība pēc šiem datiem. Personu identificējošu datu publiskošana var novest pie datu tālākas nelikumīgas apstrādes (piem. identitātes zādzības utt.).

FPDAL detalizēti nav atrunāta publiski pieejamu personas datu tālāka apstrāde. Vienīgā atsauce uz publiski pieejamiem datiem ir FPDAL 28.pantā, kura pirmā daļā noteic, ka personas datus var nodot citai valstij, kas nav Eiropas Savienības vai Eiropas Ekonomikas zonas dalībvalsts, vai starptautiskai organizācijai, ja šī valsts vai starptautiskā organizācija nodrošina tādu datu aizsardzības pakāpi, kas atbilst attiecīgajai datu aizsardzības pakāpei Latvijā. Savukārt šī panta otrā daļa paredz izņēmumus 28.panta pirmās daļas ietvertu prasību pildīšanā, ja datu nodošana attiecas uz publiskiem vai publiski pieejamā reģistrā uzkrātiem personas datiem.

Turklāt praktiski nav iespējams nodrošināt FPDAL 15.pantā noteiktās datu subjekta tiesības saņemt ziņas par personām, kurām izsniegti viņa personas dati.

¹⁵ Datu valsts inspekcijas 2014.gada 10.oktobra vēstule tiesībsargam Nr. 1-2/10721.

Teorētiski katra ielūkošanās personas datus piešķir datu subjektam tiesības iepazīties ar šīs informācijas saņēmējiem.

Likumprojekta anotācijā skaidrots, ka ar mērķi mazināt nodokļu nemaksātāju skaitu vai vēlmi izvairīties no nodokļu maksāšanas likumā „Par nodokļiem un nodevām” paredzēts, ka Valsts ieņēmumu dienests ir tiesīgs sniegt ziņas par nodokļu maksātāju parādu un šī informācija ir publiski pieejama. Tāpat jebkuram esot pieejams maksātnespējas reģistrs, kura izveidošanas mērķis ir nodrošināt maksātnespējas lietas publiskumu.¹⁶

Jāprecizē, ka Uzņēmuma reģistra maksātnespējas reģistrā attiecībā uz fiziskajām personām ir norādīts vārds un uzvārds, bet personas kods nav norādīts.¹⁷ Savukārt nodokļu maksātāju parādu reģistram iespējams piekļūt tikai tad, ja ir precīzi ievadīti atlases kritēriji. Proti, lai uzzinātu fiziskās personas – saimnieciskās darbības veicējas parāda summu, nepieciešams datu bāzē ievadīt gan šīs fiziskās personas vārdu, uzvārdu, gan reģistrācijas kodu.¹⁸

Tādējādi jāsecina, ka maldinošs ir anotācijā izteiktais apgalvojums, ka abi minētie reģistri ir pieejami jebkuram interesentam.

Jau šobrīd Uzturlīdzekļu garantiju fonda administrācija īsteno vairākus preventīvus pasākumus, kuru mērķis ir veicināt parādniekus maksāt uzturlīdzekļus (tai skaitā ziņu izsniegšana no Iesniedzēju un parādnieku reģistra attiecīgajam subjektu lokam, brīdināšana par likumisko procentu aprēķināšanu). Tomēr pati Uzturlīdzekļu garantiju fonda administrācija atzinusi, ka šie pasākumi nespēj pārliecināt parādniekus un līdz ar to nav uzskatāmi par efektīviem.¹⁹

Apstrīdētās normas otrajā daļā minētais arguments, ka parādnieku datu publiskošana veicinās vecāku pienākumu pildīšanu, kā arī anotācijā minētais, ka parādnieku datu publiskošana veicinās piedziņas efektivitāti, nav objektīvi pamatots. Parādnieki lielākoties ir personas, kurām nav ienākumu, noguldījumu kredītiestādēs, kustamas mantas un nekustamā īpašuma. Tās ir personas, kuru mantiskais stāvoklis ir izvērtēts likumā noteiktajā kārtībā un zvērināts tiesu izpildītājs ir atzinis, ka tiesas nolēmuma par uzturlīdzekļu piedziņu izpilde ir neiespējama. Saskaņā ar 2014.gada ziņojumu par Latvijas tautsaimniecības attīstību, 2013.gadā Latvijā bija 120,4 tūkstoši darba meklētāju. Īpaši bezdarbam pakļautas personas ar zemu izglītības līmeni un kvalifikāciju, gados vecāki cilvēki, kā arī jaunieši. Augstākais reģistrētais bezdarba līmenis saglabājas Latgales reģionā (18,8%), bet zemākais – Rīgā (5,6%). Lai arī situācija

¹⁶ Anotācija likumprojektam „Grozījumi Uzturlīdzekļu garantiju fonda likumā”.Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/DFBC8AFAD51ADD06C2257CFC004522DA?OpenDocument>

¹⁷ Pieejams: <http://www.ur.gov.lv/maksatnespeja.html>

¹⁸ Pieejams: http://www6.vid.gov.lv/VID_PDB/NPAR

¹⁹ Anotācija likumprojektam „Grozījumi Uzturlīdzekļu garantiju fonda likumā”. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/DFBC8AFAD51ADD06C2257CFC004522DA?OpenDocument>

pakāpeniski uzlabojas, ilgstošo bezdarbnieku īpatsvars aizvien ir ļoti liels – aptuveni 35,2% no kopējā reģistrēto bezdarbnieku skaita. Jāņem vērā, ka liels ilgstošais bezdarbs var radīt strukturālā bezdarba pieaugumu, proti, jo ilgāk šie cilvēki ir bez darba, jo lielāks risks zaudēt darba iemaņas un prasmes.²⁰

Tādējādi nabadzības riskam pakļautu personu datu publiska izpaušana radīs personu tiesību uz privāto dzīvi aizskārumu un nesasniegs mērķi.

Diskusijās Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijā vairākkārt tika pieminēts Igaunijas tiesiskais regulējums, kurš paredz uzturlīdzekļu parādnieka datu publicēšanu, ja iesniedzējs tam piekritis. Arī anotācijā norādīts, ka Igaunijā parādnieku motivāciju maksāt uzturlīdzekļus veicina, publiskojot informāciju, t.i., informācija par parādniekiem ir publiski pieejama.²¹ Tomēr jāprecizē, ka Igaunijas tiesiskajā regulējumā pastāv būtiskas atšķirības, kas ļauj ņemt vērā parādnieka finansiālo stāvokli pirms datu publicēšanas.

Saskaņā ar Igaunijas Republikas Tiesu izpildītāju likuma 11. panta ceturto daļu, ja prasība par uzturlīdzekļu piedziņu ilgst vairāk nekā 60 dienas, tiesu izpildītājs publicē parādnieka datus un parāda summu tīmekļa vietnē ar nosacījumu, ka prasītājs tam ir piekritis. Nav iespējams publicēt datus par parādnieku gadījumā, ja izpildes lietvedība tiek apturēta, pagarināta vai atlikta atbilstoši Igaunijas Republikas Izpildes kārtības kodeksa 5.daļā ietvertajām normām. Piemēram, šā kodeksa 45. pants noteic, ka izpildes tiesvedību var apturēt, pagarināt vai atlikt, ja tās turpināšana ir negodīga attiecībā pret parādnieku. Šajā gadījumā tiesa vērtē prasītāja intereses un citus apstākļus, tajā skaitā parādnieka ekonomisko un ģimenes stāvokli.²² Tātad Igaunijā tiesa var apturēt, pagarināt vai atlikt uzturlīdzekļu piedziņas izpildi personas mantiskā vai ģimenes stāvokļa dēļ, un tādā gadījumā informācija par parādnieku netiks publiskota, t.i., netiks izpausta par tām personām, kuras objektīvu apstākļu dēļ nespēj samaksāt tiesas piedzītos uzturlīdzekļus.

Latvijā uzturlīdzekļu piedziņa Ministru kabineta noteikto minimālo uzturlīdzekļu apmērā tiek veikta neatkarīgi no parādnieka spējām uzturēt bērnu un mantas stāvokļa, un uzturlīdzekļi no Uzturlīdzekļu garantiju fonda līdzekļiem tiek izmaksāti tādā gadījumā, ja uzturlīdzekļu piedziņas izpilde Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā ir atzīta par neiespējamu. Latvijā Fonda parādnieki ir tikai tās personas, kuras nespēj samaksāt tiesas piesprieštos uzturlīdzekļus, līdz ar to situācija Igaunijā un Latvijā ir būtiski atšķirīga.

Apstrīdētajā normā ietverta norāde, ka uzturlīdzekļu parādnieku dati tiek publicēti ar iesniedzēja piekrišanu. Iespējamās arī situācijas, kad ģimenes strīdu un nesaprašanās rezultātā iesniedzējs ne vienmēr būs objektīvs un rīkosies atbilstoši bērna interesēm. Gluži pretēji, iesniedzējs var vēlēties uzturlīdzekļu

²⁰ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. 2014.gada jūnijs.

²¹ <http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/DFBC8AFAD51ADD06C2257CFC004522DA?OpenDocument>

²² Skatīt Igaunijas Republikas Tiesu izpildītāju likumu un Igaunijas Republikas Izpildes kārtības kodeksu: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/518062014002/consolide> un <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/516092014002/consolide>

parādnieka datu publicēšanu ar mērķi apkaunot viņu. Šāds viedoklis izskanēja arī diskusijās Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas sēdē 2014.gada 9.septembrī.

Uzskatu, ka minētais personu privātās dzīves ierobežojums nav nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā. Kā iepriekš minēts, trešajām personām nav tiesiska pamata uzzināt uzturlīdzekļu parādnieku personas datus. Drīzāk tā uzskatāma par sabiedrības ziņkārības apmierināšanu. Savukārt indivīdam nodarītais kaitējums būs daudzkārt lielāks nekā sabiedrības ieguvums šādas informācijas iepazīšanā. Ministru kabineta 2007.gada 20.novembra noteikumi Nr. 781 „Kārtība, kādā reģistrē personas, kurām izmaksāti uzturlīdzekļi no Uzturlīdzekļu garantiju fonda, un parādniekus, kā arī izsniedz ziņas par minētajām personām” paredz pietiekami plašu fizisko un juridisko personu loku, kurām ir tiesisks pamats iepazīties ar „Uzturlīdzekļu garantiju fonda iesniedzēju un parādnieku reģistru”, proti, noskaidrot uzturlīdzekļu parādniekus.

Izvērtējot likumprojektu no bērnu tiesību aizsardzības viedokļa, vēlos vērst uzmanību, ka apstrīdētā norma var kaitēt arī bērna interesēm.

Ziņu publiskošana par bērna tēvu vai māti kā uzturlīdzekļu parādnieku skar ne tikai paša parādnieka, bet arī viņa bērna tiesības uz privāto dzīvi – tā izpauž informāciju, ka starp bērna vecākiem ir bijis strīds par bērna uzturēšanu, ka viens no vecākiem ir cēlis prasību tiesā un otrs labprātīgi nepilda tiesas spriedumu un ka vienam no vecākiem ir tāds mantiskais stāvoklis, ka uzturlīdzekļus viņa vietā maksā valsts. Šādas informācijas nonākšana trešo personu rīcībā var radīt nelabvēlīgas sekas bērnam - pakļaut bērnu emocionālas vardarbības riskam, radīt sociālu atstumtību u.tml. Tas varētu radīt gluži pretēju efektu likumprojekta mērķim, proti, nodarīt kaitējumu bērna tiesībām un tiesiskajām interesēm, jo bērns daudzos gadījumos varētu tikt nostādīts neērtā situācijā vai pazemots, citām personām uzzinot par vecāku parādsaistībām. Spēkā esošais regulējums – Bērnu tiesību aizsardzības likuma 71. panta pirmā daļa nosaka, ka ziņas, kas jebkādā veidā varētu kaitēt bērna turpmākajai attīstībai vai viņa psiholoģiskā līdzsvara saglabāšanai, nav izpaužamas.

Apstrīdētā norma paredz, ka Fonda administrācija publisko ziņas par parādnieku (vārds, uzvārds, personas koda otrā daļa un dzimšanas gads) Fonda administrācijas mājaslapā, ja Fonda administrācija nav saņēmusi no valsts vai pašvaldību iestādēm informāciju, ka attiecīgo ziņu publiskošana kaitētu bērna interesēm. Taču kaitējumu var radīt pats ziņu publiskošanas fakts, līdz ar to valsts vai pašvaldību iestādēm pirms ziņu publiskošanas nebūs informācijas par iespējamo kaitējumu, t.i., iestādes nevarēs paredzēt, kādas sekas ziņu publiskošana radīs – kā trešās personas šīs ziņas izmantos attiecībā pret konkrēto bērnu. Līdz ar to iestādes varēs informēt Fonda administrāciju tikai tad, kad bērna tiesību aizskārums būs jau noticis, un apstrīdētā norma neparedz preventīvu mehānismu.

Tiesībsarga ieskatā viennozīmīgi jādomā, kā uzturlīdzekļu piedziņu padarīt efektīvāku. Valsts, izmaksājot uzturlīdzekļus vecāka vietā, ir sniegusi atbalstu vecākam, kura apgādībā bērns atrodas. Tāpēc arī valstij būtu jādomā par iedarbīgiem un tiesiskiem līdzekļiem parāda atgūšanai. Uzskatu, ka jāizmanto spēkā esošais tiesiskais regulējums, lai novērstu ļaunprātīgu uzturlīdzekļu nemaksāšanu. Piemēram, risinot šo problēmu, būtu aktīvāk jāiesaista tiesībsargājošās institūcijas. Par ļaunprātīgu izvairīšanos apgādāt un dot uzturu saviem bērniem paredzēta personas saukšana pie kriminālatbildības saskaņā ar Krimināllikuma 170.pantu. Par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu var sodīt ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, piespiedu darbu vai naudas sodu.

Nemot vērā augstākminēto, tiesībsargs likumprojekta „Grozījumi Uzturlīdzekļu garantiju fonda likumā” (Nr.1186/Lp11) pieņemšanas gaitā divas reizes ir vērsies pie Latvijas Republikas 11.Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas priekšsēdētājas un aicinājis neatbalstīt Uzturlīdzekļu garantiju fonda parādnieku personas datu publiskošanu. Pēc apstrīdētās normas pieņemšanas Saeimā 2014. gada 11. novembrī tiesībsargs vērsās pie Valsts prezidenta ar lūgumu neizsludināt apstrīdēto normu. Valsts prezidents apstrīdēto normu izsludināja 2014. gada 15. novembrī. Pēc apstrīdētās normas spēkā stāšanās 2015. gada 12. martā tiesībsargs ir vērsies institūcijā, kas izdevusi apstrīdēto normu, Latvijas Republikas Saeimā, un lūdzis tiesībsarga norādītajā termiņā, līdz 2015. gada 25. maijam, novērst konstatētos trūkumus - atcelt Uzturlīdzekļu garantiju fonda likuma 5.¹ pantu.

Latvijas Republikas Saeima nav sniegusi atbildi uz tiesībsarga 2015. gada 12. marta vēstuli un tiesībsarga norādītajā termiņā nav novērsusi konstatētos trūkumus, tādējādi, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmās daļas 8. punktu un Tiesībsarga likuma 13. panta 8. punktu, lūdzu:

atzīt apstrīdēto normu par neatbilstošu Satversmes 96.panta vārdiem „Ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves (..) neaizskaramību”.

Pielikumā:

Tiesībsarga 12.03.2015. vēstules Nr.1-8/9 Latvijas Republikas Saeimas priekšsēdētājai kopija ar pielikumiem uz 22 lp.

Ar cieņu,

tiesībsargs

J.Jansons

Grāvere 67201408
Pakārkle 67201418
Kučs 67201408